

Evaluation and Analysis of Comprehensive Index of Political Competition in Iran's provinces (2000-2019)

AmirHossein GhaffariNejad*

Majid Maddah**

Abstract

Political competition is one of the important factors in the improving society economic performance; the growth of political competition increases the possibility of the presence of elites in the political system and by limiting political rents and dominating special groups over economic resources, forces politicians to adjust economic policies to increase citizen's welfare. Accordingly, it is argued that increasing political competition improves economic efficiency. Such an approach has attracted government attention to the development of political competition. The purpose of this paper is to investigate the relative position of the country's provinces in terms of political competition indicator and also to examine its changes at the provincial level to evaluate the status of political competition indicator as an important component in the regional economy performance.

The hypothesis of research is that, firstly, there is a considerable dispersion among different regions in terms of political competition, and secondly, the performance of this type of competition in the country has not been as expected. In this regard, first, based on different indicators of political competition, a comprehensive index of political competition based on the Root Mean Square method is introduced and measured. Then, the status of the political competition index in the provinces during the years 2000 to 2019 will be evaluated. The estimation results show that firstly, there is a considerable dispersion among different regions in terms of political competition index so that the country provinces can be divided to three levels of political competition as low, medium and high. Secondly, the average trend of political competition index is generally declining in the provinces of the country in the 20-year period, whereby it is necessary to create the necessary policies for growth of political competition at the national and regional levels, given the role of political actors in regional performance.

Keywords: Political competition; Comprehensive index of political competition; Economic growth; Regional Policy-Making.

Article Type: Research Article.

Citation: GhaffariNejad, AmirHossein & Maddah, Majid (2021). Evaluation and Analysis of Comprehensive Index of Political Competition in Iran's provinces (2000-2019), 4(2), 625-659.

* Ph.D student of Economics, Department of Economic, Management and Administrative Sciences Faculty, Semnan University, Semnan, Iran.

** Associate Professor in Economics, Department of Economic, Management and Administrative Sciences Faculty, Semnan University, Semnan, Iran, (Corresponding Author: Majid.Maddah@semnan.ac.ir).

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در استان‌های ایران (۱۳۷۹-۱۳۹۸)

امیرحسین غفاری نژاد*

مجید مداح**

چکیده

رقابت سیاسی از عوامل مهم در بهبود عملکرد اقتصادی است؛ رشد رقابت سیاسی امکان حضور نخبگان در نظام سیاسی را افزایش می‌دهد و با محدود کردن رانت‌های سیاسی و تسلط بر منابع اقتصادی توسط گروه‌های ویژه، سیاستمداران را وادار به تنظیم سیاست‌های اقتصادی در جهت افزایش رفاه شهروندان می‌کند. بر این اساس استدلال می‌شود افزایش رقابت سیاسی، کارایی اقتصادی را بهبود می‌بخشد. چنین رویکردی گسترش رقابت سیاسی را مورد توجه حکومت‌ها قرار می‌دهد. این مقاله، موقعیت نسبی استان‌های کشور از حیث شاخص رقابت سیاسی و همچنین بررسی تغییرات آن در سطح استان‌ها را بررسی می‌کند تا وضعیت شاخص رقابت سیاسی، به‌عنوان یک مؤلفه مهم در عملکرد اقتصاد منطقه‌ای، ارزیابی شود. در فرضیه تحقیق اولاً پراکندگی قابل ملاحظه‌ای بین نواحی مختلف از حیث رقابت سیاسی وجود دارد و ثانیاً، عملکرد این نوع رقابت در کشور تاکنون مطابق انتظار نبوده است. در این راستا، بر پایه شاخص‌های مختلف رقابت سیاسی یک شاخص جامع رقابت سیاسی بر پایه روش ریشه میانگین مجموع مجذورات معرفی و اندازه‌گیری و سپس وضعیت شاخص رقابت سیاسی در سطح استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ ارزیابی می‌شود. نتایج نشان می‌دهند اولاً از نظر شاخص رقابت سیاسی پراکندگی قابل ملاحظه‌ای بین نواحی مختلف وجود دارد به طوری که استان‌های کشور را به سه سطح رقابت سیاسی پایین، متوسط و بالا می‌توان طبقه‌بندی کرد. ثانیاً روند متوسط شاخص رقابت سیاسی طی دوره ۲۰ ساله در استان‌های کشور عموماً نزولی است که با توجه به نقش رقابت سیاسی در عملکرد منطقه‌ای باید سیاست‌های لازم برای رشد رقابت سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای تدوین شود.

کلیدواژه‌ها: رقابت سیاسی، شاخص جامع رقابت سیاسی، رشد اقتصادی، سیاست‌گذاری منطقه‌ای

نوع مقاله: پژوهشی.

* دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، گروه اقتصاد، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

** دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، گروه اقتصاد، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول).
Majid.Maddah@semnan.ac.ir

مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۱۴۰۰، دوره چهارم، شماره دوم، ۶۵۹-۶۲۵.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۵

ناشر: دانشگاه رازی

© نویسندگان

۱. مقدمه

رقابت سیاسی فرایندی پیچیده در مرکز بحث دموکراسی نماینده است و می‌تواند به‌عنوان رقابت برای کسب قدرت سیاسی تعریف شود؛ این قدرت عبارت از حق کنترل، شکل‌دهی به محتوا و هدایت سیاست‌گذاری‌های عمومی است. زمینه اصلی شکل‌گیری رقابت سیاسی، توزیع نابرابر منافع و هزینه‌های زندگی میان افراد و گروه‌های مختلف یک جامعه است. در واقع، تصمیمات و اقدامات دولت‌ها فقط به منتفع شدن بخشی از جامعه منجر می‌شود درحالی‌که اکثریت باقیمانده متحمل قسمت عمده بار هزینه‌ای اقدامات مذکورند. بنابراین، رقابت سیاسی تقابلی پیرامون آن است که چه کسی دولت و مجلس را کنترل می‌کند به‌طور رسمی تصمیم می‌گیرد که چگونه از قدرت رسمی - قانونی آن استفاده کند (Marciano and Battista Ramello, 2016: 1587). این نوع از رقابت مبتنی بر اصول خاصی بوده و توسط نهادهای معینی به جریان می‌افتد. درحقیقت نوعی نگرهبانی و مراقبت عملی سیاست‌مداران از یکدیگر است که با امید دستیابی به قدرت سیاسی و حفظ آن، به شکل یک بازی با حاصل جمع مثبت انجام می‌گیرد (خواجه سروری، ۱۳۸۲: ۱۰۸).

رقابت میان بازیگران عرصه سیاست که شکل‌دهنده ساختار نظام سیاسی‌اند، وضعیت اقتصادی جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند و این امر ناشی از ویژگی‌های ذاتی رقابت است. رقابت سیاسی با ایجاد تنوع در گروه‌ها و تفکرات موجود در ساختار قدرت سیاسی کشور، رانت‌های سیاسی که تأمین‌کننده منافع اقتصادی است را کاهش می‌دهد، امکان تسلط بر منابع اقتصادی و تحصیل درآمدهای انحصاری را محدود می‌کند، امکان آشکارسازی اطلاعات را افزایش می‌دهد و سیاست‌مداران را به تنظیم سیاست‌های اقتصادی در جهت منافع شهروندان وادار می‌کند؛ از این جهت استدلال می‌شود افزایش رقابت سیاسی به بهبود شرایط کارایی اقتصادی می‌انجامد (Padovano and Ricciuti, 2009: 265). در این ارتباط نتایج مدل‌های اقتصاد کلان سیاسی نشان می‌دهد انحصار در قدرت سیاسی و کاهش رقابت سیاسی به‌دلیل استخراج بیش از حد

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در ... (امیرحسین غفاری نژاد و مجید مداح) ۶۲۷

رانت‌های سیاسی و اقتصادی توسط حزب حاکم موجب ناکارآمدی در ارائه خدمات دولتی و کاهش رفاه شهروندان می‌شود (Svensson, 1998; Abou Chadi and Immergut, 2019: 714).

اهمیت رقابت سیاسی بر عملکرد اقتصادی، لزوم توجه به مسئله رقابت سیاسی را در نمونه‌های دیگر مطرح می‌سازد. در جمهوری اسلامی ایران، اگرچه براساس قانون اساسی فعالیت احزاب و انجمن‌ها به شرط رعایت اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی و موازین اسلامی، آزاد اعلام شده است، اما بررسی وضعیت احزاب در سال‌های پس از پیروزی انقلاب نشان می‌دهد رقابت‌های سیاسی در این سال‌ها، عمدتاً به صورت جناح‌بندی‌های سیاسی و سپس احزاب سیاسی بوده است؛ البته در این ساختار غالباً جناح‌پایگی وجود داشته و حزب‌پایگی چندان معتبر نبوده است (آقاجانی، ۱۳۹۸: ۷۶-۷۲). در این شرایط، عمدتاً جناح‌ها و گروه‌های سیاسی با عهده گرفتن نقش احزاب زمان انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی، در رقابت باهم قرار گرفته و برای تصاحب کرسی‌های مجلس یا ریاست جمهوری به دنبال جذب آرای مردم‌اند.

با توجه به اهمیت رشد رقابت سیاسی و جایگاه مهم آن در عملکرد اقتصادی کشور، این مقاله تلاش دارد با هدف پوشش کمبودهای تجربی در این حوزه، وضعیت رقابت سیاسی طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ را در سطح استان‌های کشور بررسی کند. به این منظور با استفاده از اطلاعات مربوط به جناح‌های سیاسی نمایندگان مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری، به محاسبه و استخراج شاخص‌های مختلف رقابت سیاسی طی دوره مذکور پرداخته است. با استفاده از شاخص‌های مختلف می‌توان شاخص جامعی از رقابت سیاسی را طراحی کرد تا براساس آن، اولاً موقعیت نسبی استان‌ها به لحاظ این شاخص ارزیابی شود و ثانیاً نظام سیاست‌گذاری از یافته‌های آن برای طرح‌ریزی تدابیر لازم برای حذف شکاف‌های منطقه‌ای و ارتقا وضع موجود استفاده کند.

در ادامه مقاله پس از مروری خلاصه بر ادبیات تحقیق، ساختار تحقیق تبیین می‌شود. در بخش سوم، داده‌ها و متغیرهای تحقیق و نیز روش‌های کمی ترکیب متغیرها ارائه خواهد شد. بخش چهارم به انجام تحلیل‌های کمی اختصاص می‌یابد. در نهایت نتیجه‌گیری و پیشنهادها در بخش پنجم، ارائه می‌شوند.

۲. پیشینه تحقیق

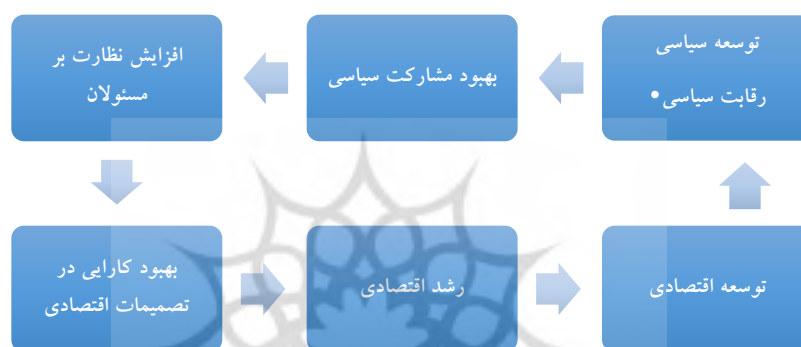
۱-۲. پیشینه نظری

اندرو لوین (*Levine, 1981*) توسعه سیاسی را فرایندی می‌داند که زمینه لازم را برای نهادینه کردن مشارکت سیاسی جامعه فراهم می‌کند (زارعی و حسن‌زاده، ۱۳۹۷: ۲۴). در نتیجه توسعه سیاسی، نهادهای غیردولتی در نظام اجتماعی نقش مؤثر و فعالی پیدا می‌کنند و توانایی و شایستگی‌های افراد، معیار انتخاب آنان در یک فضای رقابتی می‌شود (سریع‌القلم، ۱۳۸۱: ۱۱۳-۱۱۱) که در پی آن انتظار می‌رود نظارت عمومی بر عملکرد مسئولان افزایش یابد و سیاست‌های عمومی جامعه در راستای تأمین منافع عموم مردم تنظیم شود. همچنین افزایش مشارکت مردم و گروه‌ها در نظام سیاسی کشور موجب افزایش کارایی آن نظام از طریق تصمیمات عقلایی برای مسائل اساسی کشور و کاهش هزینه‌های سیاست‌گذاری می‌شود. از عواملی که زمینه مشارکت افراد در نظام سیاسی کشور را فراهم می‌کند، وجود رقابت سیاسی است که به صورت رقابت بین افراد و گروه‌ها برای دستیابی به سهم بیشتری از قدرت سیاسی تعریف می‌شود (حسینی، ۱۳۹۵: ۱۸۸). در جامعه دارای رقابت سیاسی، مردم نقش مهمی در اصلاح و تصمیمات حکومتی دارند (کیانی، ۱۳۹۴: ۶۶) که از این نظر می‌توان افزایش رقابت سیاسی را در به‌کارگیری سیاست‌های ارتقادهنده رشد اقتصادی و جلوگیری یا اصلاح سیاست‌های مغایر با منافع اجتماعی مؤثر دانست. در این چارچوب جوامع توسعه یافته با تأکید بر وجود رقابت بین احزاب سیاسی برای مشارکت در قدرت سیاسی کشور، افزایش مشارکت مردم در فرایند انتخاب نخبگان و بازیگران نظام

سیاسی، گسترش آزادی‌های سیاسی مثل آزادی بیان، مطبوعات و نهادهای مدنی، توسعه سیاسی را به عنوان یکی از الزامات رشد و توسعه اقتصادی معرفی می‌کنند (افتخاری، ۱۳۸۰: ۱۶۰-۱۵۷). در دهه‌های گذشته، جهان در حال توسعه با تحولات سیاسی مثل گسترش حق رأی، تغییر رژیم‌های سیاسی و سطح رقابت سیاسی روبه‌رو بوده که عملکرد اقتصادی آنها را تحت تأثیر قرار داده است (*Yogo and Ngo Njib, 2018: 303*). در این باره، آسم اوقلو و رایینسون (*Acemoglu and Robinson*) یکی از دلایل عقب ماندگی اقتصادی کشورها را ضعف کیفیت نهادها می‌دانند و اشاره می‌کنند بسیاری از دولت‌ها با ایجاد موانع برای رشد رقابت سیاسی هنوز هم از سیاست‌های فاجعه‌آمیز و نهادهای متوقف‌کننده رشد بهره‌وری، انگیزه و فعالیت‌های نوآورانه، حمایت می‌کنند که هدف اصلی آنها تداوم قدرت سیاسی و در نتیجه امکان استفاده از رانت منابع است (*Snowdon and Vane, 2005: 563*). همچنین لیپست (*Lipset*) در مطالعه خود در خصوص ملزومات اجتماعی دموکراسی، استدلال می‌کند توسعه اقتصادی و اجتماعی، دو پیش شرط اصلی برای دموکراسی‌اند که رقابت سیاسی یکی از ویژگی‌های تعیین‌کننده آن است. این رابطه نه تنها به صورت نظری توضیح داده شده است، بلکه در سایر نقاط جهان نیز به صورت تجربی مورد حمایت قرار گرفته است. بنابراین مناطقی که سطوح بالاتری از توسعه اقتصادی و اجتماعی را دارند، رقابت سیاسی بیشتری خواهند داشت (*Sharafutdinova, 2006: 277*). شکل ۱ به لحاظ نموداری نقش و کارکرد رقابت سیاسی در رشد اقتصادی (به عنوان اولین پیش شرط توسعه اقتصادی) را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، رابطه بین توسعه اقتصادی و توسعه سیاسی به صورت چرخه‌ای است به نحوی که توسعه اقتصادی از طریق بهبود فناوری به افزایش رقابت و شفافیت در زمینه‌های مختلف منجر شده و در نهایت به تقویت توسعه سیاسی می‌انجامد (*Thies and Sobek, 2010: 273-275*).

در کنار توسعه اقتصادی که یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تعیین‌کننده رقابت سیاسی معرفی شد، اعتقاد بر این است که هویت‌های قومی، محرک قوی در رفتارهای

سیاسی‌اند. قومیت به عنوان ابزاری مفید برای بسیج مردم، کنترل مرزها و ایجاد ائتلاف‌هایی است که می‌توانند در مبارزه برای قدرت (رقابت سیاسی) و دستیابی به منابع کمیاب به کار گرفته شوند. هویت‌های قومی در اذهان مردم زمان برگزاری انتخابات، به‌طور نظام‌مند اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و نشان می‌دهد قومیت در مبارزه برای قدرت سیاسی نقش دارد (Eifert, Miguel and Posner, 2010: 494-496).

مأخذ: گردآوری پژوهشگران.

شکل ۱. نقش رقابت سیاسی در توسعه اقتصادی

دیگر مؤلفه تعیین‌کننده رقابت سیاسی، جمعیت است. جمعیت کم‌تر برای تجمیع شدن تمایل بیشتری دارند که این امر باعث افزایش مشارکت مدنی و کاهش هزینه فعالیت‌های سیاسی آنها می‌شود. علاوه بر این، در جوامع کوچک، افراد ممکن است رأی خود را مؤثرتر و قدرتمندتر تلقی کنند؛ این امر می‌تواند به‌عنوان مشوق دیگری برای مشارکت آنها در فرایندهای انتخاباتی عمل کند (Remmer, 2010: 279). همچنین تعداد نمایندگان مسئله بسیار مهمی است؛ در رژیم‌های سیاسی که میزان نمایندگی در آنها پایین است، میزان نفوذ و ارزش هر نماینده به‌طور نسبی بالا است (Auriol and Gary, 2012: 441). وقتی تعداد نمایندگان افزایش می‌یابد، در نگاه اول خرید یا اخذ

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در ... (امیرحسین غفاری نژاد و مجید مداح) ۶۳۱

رأی برای هر نماینده گران تر به نظر می‌رسد (*Groseclose and Snyder, 1996: 311-312*); اما همکاری میان آنها (نظیر شکل‌گیری ائتلاف‌ها) در (*Morgan and Várdy, 2011: 260*), راستای کاهش هزینه‌های مذکور می‌تواند مؤثر واقع شود (*Becker, 1983: 388*).
حال با توجه به ماهیت و نقش رقابت سیاسی در اقتصاد کلان، لازم است وضعیت و مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده آن در ایران که بر پایه ادبیات نظری تشریح شده شناسایی شوند.

۲-۲. پیشینه تجربی

اهمیت و نقش رقابت سیاسی در توسعه کشورها، نظر محققان را برای انجام مطالعات تجربی جلب کرده که در این حوزه عمدتاً نحوه اندازه‌گیری رقابت سیاسی و ارتباطات آن مورد توجه قرار گرفته است. از جمله شاخص‌های پرکاربرد در این زمینه، معیار معرفی شده وانهانن (*Vanhanen, 2000*) است که در آن با ارزیابی و برآورد دو شاخص رقابت سیاسی و مشارکت سیاسی، اندازه آرای احزاب کوچک‌تر در انتخابات پارلمانی یا ریاست جمهوری محاسبه می‌شود؛ افزایش سهم جناح‌ها و احزاب کوچک‌تر در انتخابات نشان‌دهنده رقابت سیاسی بیشتر است. جزء دوم معیار رقابت سیاسی وانهانن، برحسب میزان مشارکت جمعیت واجد شرایط در انتخابات پارلمانی یا ریاست جمهوری به دست می‌آید که مقدار بیشتر آن بیان‌گر بالاتر بودن مشارکت سیاسی است.
آیدت و ایتروویچی (*Aidt and Eterovicy, 2011*) تغییرات شاخص وانهانن را در کشورهای آمریکای لاتین در طول قرن بیستم بررسی کرده‌اند و با طرح فرضیه رابطه معکوس بین رقابت سیاسی و اندازه دولت، نشان می‌دهند گسترش رقابت سیاسی همراه محدود کردن اندازه دولت در این کشورهاست. بورواتن، فرزنانگان و شنایدر (*Bjorvatn, Farzanegan and Schneider, 2013*) با استفاده از شاخص‌های رقابت و مشارکت سیاسی وانهانن، دو معیار برای رقابت سیاسی تعریف کردند، اولی براساس سهم حزب غیرحاکم در مجلس (معیار توازن قدرت) و دومی به صورت حاصل ضرب

سهم حزب غیرحاکم در میزان مشارکت رأی‌دهندگان (معیار توزیع قدرت) محاسبه شده است. آنها تأثیر این معیارهای رقابت سیاسی را در کنار مسئله نفرین منابع طبیعی بر رشد اقتصادی ایران بررسی کردند. نتایج مطالعه نشان داد با پایین بودن سطح رقابت سیاسی در ایران، کارکرد نفرین منابع قوی‌تر است، به نحوی که فراوانی منابع اثر منفی شدیدتری بر رشد اقتصادی خواهد داشت. در مطالعات دیگری از جمله دیزجی، فرزندگان و نقوی (Dizaji, Farzanegan and Naghavi, 2016) و نومور و متسوانم امسوئتم (Nomor and Mtswenem, 2018)، محققان با تحلیل ساختار نظام سیاسی با استفاده از شاخص‌های رقابت و مشارکت سیاسی وانهانن در کشورهای نمونه، اثر تغییرات آن بر شاخص‌های اقتصادی را تحلیل می‌کنند. البهناساوی (Elbahnasawy, 2020) مقدار شاخص وانهانن در کشورهای وابسته به هیدروکربن (Hydrocarbon-dependent Countries) را متفاوت ارزیابی کرد، همچنین در تحلیل رابطه بین این شاخص و تلاش مالیاتی در این کشورها نتیجه می‌گیرد برای افزایش درآمدهای مالیاتی لازم است با اصلاحات سیاسی، کیفیت نهادهای سیاسی ارتقا یابد که می‌توان نتیجه گرفت فضای سیاسی بر عملکرد دولت اثرگذار است.

در برخی از مطالعات تجربی حوزه رقابت سیاسی، از دیگر شاخص‌های رقابت سیاسی به جای معیار وانهانن استفاده شده است. به عنوان نمونه، بادینگر و روتر (Badinger and Reuter, 2017) با تعریف پراکندگی پارلمانی به صورت یک منهای مجموع مربع تعداد کرسی‌های احزاب و یوگو و نگو نجیب (Yogo and Ngo Njib, 2018) با در نظر گرفتن سهم کرسی‌های حزب غیرحاکم در مجلس معیارهایی برای اندازه‌گیری رقابت سیاسی معرفی و آثار اقتصادی آن را تحلیل کرده‌اند.

در زمینه تأثیر اقتصادی رقابت سیاسی مطالعات تجربی متعددی در سطح بین‌الملل انجام شده است و از جمله آن در سال‌های اخیر می‌توان به مطالعه کسک و همکاران (Kosec and et. al., 2018) اشاره کرد که رقابت سیاسی بر شاخص‌های اقتصادی را مؤثر می‌دانند. این محققان با استفاده از شاخص‌سازی رقابت سیاسی به صورت شاخص

پراکندگی پارلمانی نتیجه می‌گیرند روستاهای با رقابت سیاسی بیشتر، هزینه‌های سرانه بالاتری دارند و امکان دسترسی به زیرساخت‌های اقتصادی فراهم‌تر است؛ به این ترتیب رقابت سیاسی وضعیت معیشتی مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد، زیرا رقابت سیاسی بیشتر، نخبگان در مسند قدرت را وادار به پاسخ‌گویی در قبال شهروندان و تشویق به اتخاذ سیاست‌های افزایش‌دهنده رشد اقتصادی و بهبود وضعیت رفاهی می‌کند. همچنین چادری و مظهر (Chaudhry and Mazhar, 2018) در بررسی ارتباط میان رقابت سیاسی و عملکرد اقتصادی، از شاخص‌های متنوعی برای رقابت سیاسی استفاده کردند. آنها به جز محاسبه شاخص پراکندگی پارلمانی، از شاخص دیگری به صورت یک منهای مجموع حاصل ضرب سهم کرسی احزاب در سهم آرای احزاب نیز با عنوان «شاخص چندحزبی رقابت سیاسی» (Multiparty Index of Political Competition) استفاده کردند و متوجه شدند رقابت سیاسی اثر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد. کیلزرد، موئن و وندیوال (Kjelsrud, Moene and Vandewalle, 2020) از شاخص رقابت‌پذیری در مشارکت (Competitiveness of Participation Index) موجود در مجموعه داده‌های پُلیتی ۴ (Polity IV)^۱ برای تحلیل اثر رقابت سیاسی در ایالت‌های استفاده می‌کنند که این شاخص در شرایط رقابتی عدد یک و غیر آن مقدار صفر را احراز می‌کند. آنها نتیجه می‌گیرند در ایالت‌هایی که رقابت سیاسی کم‌تر و نابرابری بیش‌تر است، مراقبت‌های بهداشتی سطح پایین‌تری دارد.

در حوزه مطالعات داخلی نیز مواردی وجود دارند که به کمی‌سازی رقابت سیاسی پرداخته‌اند. طاهرپور و رجبی (۱۳۹۴) درجه هم‌سوئی جناح سیاسی ریاست جمهوری را با نمایندگان مجلس، شاخصی از رقابت سیاسی تعریف و آن را بر رشد اقتصادی، مثبت ارزیابی کردند. آنها مدعی شدند رقابت سیاسی بالاتر احتمال به‌کارگیری سیاست‌های اقتصادی کارشناسی شده توسط دولت تحت نظارت مجلس را افزایش می‌دهد. حسینی (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای به روش پیمایشی، به شناسایی شاخص‌های

1. www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm

رقابت سیاسی مطلوب می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد در میان شاخص‌های متعدد، وجود نظام حزبی رقابتی، تکثر سیاسی، مشارکت سیاسی و مردم‌سالاری و آزادی مؤلفه‌های رقابت سیاسی در ایران محسوب می‌شوند که شواهد نشان می‌دهند مقدار این شاخص‌ها در وضع موجود از نقطه متوسط کم‌تر است؛ ولی در رابطه با دیگر مؤلفه‌ها از قبیل قانون‌مداری، اخلاق‌مداری، وحدت و دین‌مداری، وضعیت موجود بسیار آسیب‌پذیر است. زارعی و حسن‌زاده (۱۳۹۷) با روش سوات (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats: SWOT*)، نقش شاخص‌های توسعه سیاسی بر پیروزی انقلاب اسلامی را ارزیابی می‌کنند و نتیجه می‌گیرند ارتقا شاخص‌های توسعه مثل مشارکت و رقابت سیاسی، فعالیت احزاب و گسترش مطبوعات از مؤلفه‌های مهم پیروزی انقلاب اسلامی و امنیت ملی در سال‌های بعد انقلاب به‌شمار می‌آیند. لازم به ذکر است شاخص‌های توسعه سیاسی استفاده شده در این مطالعه کیفی‌اند. شهریاری (۱۳۹۸) در سنجش شاخص‌های مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران، روند تاریخی مردم‌سالاری پس از انقلاب اسلامی را با تکیه بر سه شاخص مشارکت سیاسی، رقابت سیاسی و نظارت سیاسی ارزیابی کرده است و نتیجه می‌گیرد میزان مردم‌سالاری طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۰ بیشترین مقدار بوده و در دیگر دوره‌ها تا سال ۱۳۹۲ حرکت سینوسی رو به بالا داشته است؛ براساس این، مردم‌سالاری طی زمان در حال بهبود و پیشرفت است. او رقابت سیاسی را براساس تعداد نامزدهای شرکت‌کننده در هر انتخابات مجلس شاخص‌سازی کرده است. در یکی از مطالعات اخیر، ساعی (2021) با میانگین‌گیری از سه شاخص توسعه اقتصادی، توسعه آموزشی و نرخ شهرنشینی، شاخص توسعه اقتصادی - اجتماعی در اقتصاد ایران را ساخت و اثر آن بر شاخص‌های رقابت سیاسی، مشارکت انتخاباتی و دموکراسی را مثبت ارزیابی کرد. مبنای هر سه شاخص رقابت سیاسی، مشارکت انتخاباتی و دموکراسی مطالعه وانهان است.

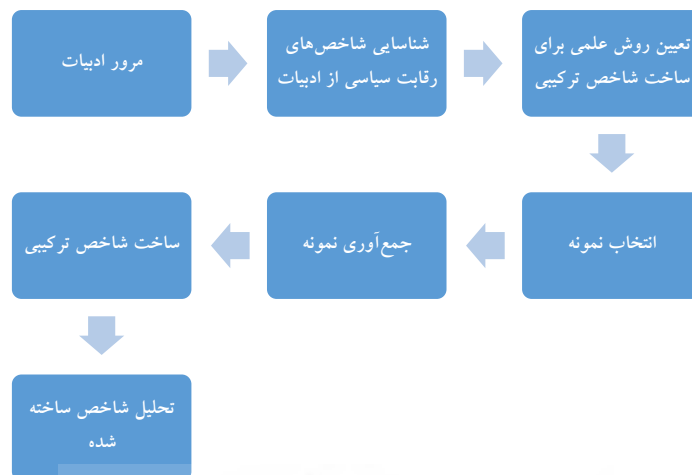
در تمامی مطالعات مذکور، از شاخص‌سازی برای رقابت سیاسی به‌منظور شناخت

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در ... (امیرحسین غفاری نژاد و مجید مداح) ۶۳۵

ارتباط (اثرگذار یا اثرپذیر) آن با مؤلفه‌های توسعه اقتصادی و سیاسی استفاده شده است. در مطالعه پیش‌رو، با استفاده از شاخص‌های مختلف به‌کارگرفته شده در این مطالعات و اطلاعات در دسترس، سعی شده با تعیین‌کننده‌های مختلف رقابت سیاسی که دربرگیرنده ویژگی‌های مشترک همگی آنهاست، یک شاخص ترکیبی جامع ارائه شود؛ این شاخص جامع، اولین بار در سطح استان‌های کشور ساخته شد که به بهبود برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای کمک می‌کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

در راستای تأمین اهداف تحقیق، در مرحله اول لازم است شاخص‌های استاندارد رقابت سیاسی در چارچوب مطالعات این حوزه و ادبیات تجربی مرتبط معرفی شوند. در این راستا با توجه به متفاوت بودن ماهیت و نحوه اندازه‌گیری شاخص‌های معرف رقابت سیاسی که پیچیدگی‌هایی را در مرحله تحلیل تجربی ایجاد خواهد کرد، با استناد به روش‌شناسی بیرسلگلو بایرسلگلو و همکاران (Bireselioglu and et. al., 2019) به ساخت شاخصی اقدام می‌شود که دربرگیرنده خصوصیات تمامی شاخص‌های متداول در مباحث رقابت سیاسی است و نتایج تحلیلی قابل تعمیمی به شاخص‌های سازنده دارد. در گام بعدی بر پایه اطلاعات قابل دسترس از استان‌های کشور، نمونه آماری تحقیق انتخاب و داده‌های لازم جمع‌آوری شد تا براساس آنها شاخص رقابت سیاسی در هریک از استان‌ها محاسبه شود. طبق نتایج این بخش، در مرحله نهایی پژوهش با استفاده از روش تحقیق توصیفی و به‌کارگیری ابزارهای تکمیلی مثل نمودارها، وضعیت رقابت سیاسی در استان‌های کشور ارزیابی و تحلیل شد. شکل ۲ خلاصه‌ای از مراحل روش‌شناسی پژوهش ارائه می‌کند.

مأخذ: بایرسلنگلو و همکاران (۲۰۱۹).

شکل ۲. چارچوب تحقیق

۴. متغیرها و داده‌ها

۴-۱. شاخص‌های رقابت سیاسی

به منظور کمی‌سازی شاخص‌های رقابت سیاسی از ۹ شاخص تعریف شده در مطالعات تجربی با در نظر گرفتن ویژگی‌های نظام سیاسی ایران که در پیشینه تحقیق به آن اشاره شد، استفاده می‌شود. لازم به ذکر است ساختار حزبی در نظام سیاسی ایران به صورت آنچه در کشورهای دموکراتیک متداول است، وجود نداشته و غالباً نحوه تشکیل احزاب پایین به بالا نبوده است؛ بنابراین در جریان‌های انتخاباتی ادواری ریاست جمهوری یا مجلس در ایران، رقابت سیاسی مرسوم بین احزاب صورت نگرفته است (زیباکلام و مقتدایی، ۱۳۹۳: ۱۸-۱۷) و امکان استفاده از سهم احزاب برای شاخص‌سازی رقابت سیاسی وجود ندارد. بنابراین با تکیه بر تقسیم‌بندی کلی نمایندگان پارلمان کشور به سه جناح فعال در فضای سیاسی ایران یعنی اصلاح‌طلب، اصول‌گرا و مستقل، تعدادی از شاخص‌های رقابت سیاسی طبق ادبیات جدول ۱ در سطح استان‌های کشور محاسبه

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در ... (امیرحسین غفاری نژاد و مجید مداح) ۶۳۷

می‌شوند. همچنین طبق مطالعه حسینی (۱۳۹۵)، به جز گرایش‌های سیاسی نمایندگان، مؤلفه‌های دیگری نظیر آزادی، مشارکت سیاسی، قانون‌مداری در ساخت شاخص رقابت سیاسی سهم خواهند بود که در میان شاخص‌های جدول ۱ در نظر گرفته شده‌اند. براساس شاخص‌های مندرج در جدول ۱ می‌توان تصویری از وضعیت رقابت سیاسی در سطح منطقه‌ای استخراج کرد.

جدول ۱. شاخص‌های رقابت سیاسی

نماد	شاخص	تعریف	منبع
PC ₁	عدم هم‌سویی مجلس و ریاست جمهوری	بالاتر بودن سهم نمایندگان مخالف تفکر رئیس‌جمهور در مجلس نشان‌دهنده رقابت سیاسی بیشتر است	طاهرپور و رجیبی (۱۳۹۴)
PC ₂	توازن قدرت	بالاتر بودن سهم کرسی‌های حزب غیرحاکم در مجلس، نشان‌دهنده رقابت سیاسی بیشتر است	یوگو و نگو نجیب (۲۰۱۸) (Yogo and Nago Najib, 2018)
PC ₃	تنوع جناحی	بالاتر بودن تفاوت کرسی‌های احزاب غیرحاکم از حزب حاکم حزب غیرحاکم از مخالف، نشان‌دهنده رقابت سیاسی بیشتر است. با توجه به آن‌که محدوده تغییرات این متغیر در بازه ۰ تا ۱۰۰ نبوده و در برخی موارد مشاهدات، منفی‌اند، برای نرمال‌سازی داده‌ها و هماهنگی محدوده تغییرات این شاخص با دیگر شاخص‌های رقابت سیاسی، از رابطه $X_t^{(n)} = \frac{X_t - X_{MIN}}{X_{MAX} - X_{MIN}} \times 100$ استفاده می‌شود. با این کار دامنه تغییرات	فریس، پارک و وینر (۲۰۰۸) (Ferris, Park and Winer, 2008)

نماد	شاخص	تعریف	منبع
		این شاخص در بازه ۰ تا ۱۰۰ قرار می‌گیرد که مقدار بیشتر آن بیانگر رقابت سیاسی بیشتر است	
PC ₄	آزادی‌های سیاسی و اقتصادی	گسترش آزادی‌های سیاسی و اقتصادی شهروندان و نهادهای سیاسی، امکان نظارت بر رفتار دولت و هیئت حاکم را افزایش می‌دهد؛ این شاخص طبق مطالعات تجربی رودریک (Rodrik, 1999) و فیلدینگ (Fielding, 2000)، متغیر جایگزین (Proxy) رقابت سیاسی است. با توجه به آن‌که مقادیر بیش‌تر این شاخص بیانگر کاهش آزادی و در نتیجه رقابت سیاسی کم‌تر است، به‌منظور هم‌سو کردن آن با سایر شاخص‌های رقابت سیاسی، مقدار شاخص از ۱۰۰ کسر شده است. داده‌های این شاخص، صرفاً به‌صورت سری زمانی است	مؤسسه خانه آزادی (www.Freedomhouse.org)
PC ₅	حکمرانی خوب	حکمرانی خوب شامل ۶ شاخص پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی، دولت مؤثر، کیفیت قوانین، حاکمیت قانون و کنترل فساد می‌شود. ابتدا از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی (Principal Component Analysis) بردار دربرگیرنده خصوصیات این ۶ شاخص استخراج می‌شود؛ سپس بردار حاصل با استفاده از رابطه $X_t^{(n)}$ نرمالیزه	شاخص‌های حکمرانی جهانی (www.Govindicators.org)

نماد	شاخص	تعریف	منبع
		می شود تا در محدوده ۰ تا ۱۰۰ قرار گیرد	
PC ₆	توزیع قدرت	این شاخص به صورت درصد آرا کسب شده توسط احزابی غیر از بزرگ ترین حزب ضربدر درصد جمعیتی که در انتخابات مشارکت کرده اند، اندازه گیری می شود که نتیجه نهایی بر ۱۰۰ تقسیم می شود	وانهانن (۲۰۰۰) (Vanhanen, 2000)
PC ₇	پراکندگی پارلمانی (Parliamentary Dispersion)	عدم تمرکز جناحی در میان نمایندگان پارلمان به منزله افزایش رقابت سیاسی میان آنهاست. پس از محاسبه شاخص هرفیندال $HHI_{it} = \sum_{j=1}^N v_{jit}^2$ که در آن v_j سهم آرا حزب (جناح) j را نشان می دهد، مقادیر حاصل از ۱۰۰ کسر می شوند تا رقابت سیاسی به دست آید	بادینگر و روتر (۲۰۱۷) و کسک و همکاران (۲۰۱۸)
PC ₈	تعداد احزاب مؤثر	این شاخص برابر با معکوس شاخص هرفیندال است: $N_{it}^{LT} = \frac{1}{HHI_{it}}$ از آنجاکه محدوده تغییرات این شاخص در بازه ۰ تا ۱۰۰ نیست، مشاهدات آن با استفاده از رابطه $X_t^{(n)}$ نرمال سازی می شود	لاکسو و تاگپرا (۱۹۷۹) (Laakso and Taagepera, 1979)
PC ₉	احتساب تعداد احزاب	پس از محاسبه شاخص لاکسو و تاگپرا، می توان شاخص مولینار را محاسبه کرد: $N_{it}^M = 1 + N_{it}^{LT} \left(\frac{HHI_{it} - v_i^2}{HHI_{it}} \right)$ که در آن v_i بیانگر سهم آرا جناح برنده i در انتخابات است. از آنجاکه	مولینار (۱۹۹۱) (Molinar, 1991)

نماد	شاخص	تعریف	منبع
		محدوده تغییرات این شاخص در بازه ۰ تا ۱۰۰ نیست، مشاهدات آن با استفاده از رابطه $X_t^{(n)}$ نرمال‌سازی خواهد شد	

* در روابط معرفی شده در جدول، اندیس‌های i و t به ترتیب استان و سال را نشان می‌دهند. همچنین محدوده تغییرات همه شاخص‌های مندرج در جدول در محدوده صفر (عدم رقابت سیاسی) تا ۱۰۰ (رقابت سیاسی کامل) است. مأخذ: گردآوری پژوهشگران.

۲-۴. ساخت شاخص جامع رقابت سیاسی

در این بخش با تکیه بر ادبیات ۹ شاخص رقابت سیاسی معرفی شده در جدول ۱ و براساس روش‌شناسی بیرسلگلو بایرسلگلو و همکاران (۲۰۱۹) شاخص جامع رقابت سیاسی معرفی و محاسبه می‌شود. یکی از ویژگی‌های مهم شاخص جامع رقابت سیاسی (*Comprehensive Index of Political Competition*) آن است که بین سال‌های مختلف و در میان استان‌های مختلف تغییرات قابل توجهی دارد؛ این تغییرپذیری به واقعی‌تر شدن تحلیل‌ها کمک می‌کند.

شاخص جامع با استفاده از رابطه ۱ محاسبه می‌شود که به صورت ریشه میانگین مجموع مجذورات (*Root Mean Square; RMS*) ۹ شاخص رقابت سیاسی است که در قبل معرفی شدند.

$$CIPC_{it} = \sqrt{\frac{\sum_{k=1}^9 PC_{kit}^2}{9}} \quad (1)$$

نکات قابل توجه در محاسبه رابطه (۱)، آن است که:

- ❖ هر شاخص PC باید در محدوده ۰ تا ۱۰۰ تغییر یابد.
- ❖ استفاده از هر دو شاخص PC_4 و PC_5 و یا حداقل یکی از آنها در ساخت شاخص $CIPC$ باعث می‌شود تا تغییرپذیری شاخص حاصله طی سال‌های تحت تحلیل، تضمین شود.

۴-۳. داده‌ها

این پژوهش بر مبنای اطلاعات ۳۱ استان کشور در بازه زمانی ۱۳۷۹-۱۳۹۸ انجام می‌شود؛ مبنای انتخاب دوره زمانی مورد بررسی، کامل بودن اطلاعات طی دوره برای استان‌های کشور بوده است. داده‌های مربوط به شاخص‌های رقابت سیاسی از اطلاعات مندرج در وبسایت مجلس شورای اسلامی (www.Parliran.ir) استخراج شده است. در این منبع رسمی، اطلاعات درباره نمایندگان هر دوره انتخابات مجلس به تفکیک استان‌ها در دسترس است. پس از شناسایی نمایندگان هر دوره، از طریق جست‌وجو در انواع وبسایت‌های خبری و تحلیلی داخلی ایران، جناح سیاسی هر نماینده تعیین شد تا بر مبنای آن شاخص‌های رقابت سیاسی محاسبه شود. به‌طور کلی هر نماینده در یکی از سه جناح سیاسی اصلاح‌طلب، اصول‌گرا یا مستقل قرار می‌گیرد.

۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱. تحلیل توصیفی - گرافیکی

با استفاده از رابطه (۱)، شاخص *CIPC* به‌صورت سالانه و به تفکیک هر استان محاسبه شد که نتایج آماره‌های توصیفی مربوط به شاخص‌های رقابت سیاسی همراه شاخص جامع رقابت سیاسی در جدول ۲ ارائه شده است. با توجه به محدوده تغییرات شاخص‌های رقابت سیاسی معرفی شده در جدول ۱ و شاخص جامع رقابت سیاسی محاسبه شده بر مبنای آنها که شامل بازه ۰ تا ۱۰۰ است، قاعدتاً تمام آماره‌های توصیفی مقادیر مثبت دارند.

همان‌طور که اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد دو آماره ماکزیمم و مینیمم در اکثر شاخص‌های رقابت سیاسی به ترتیب مقادیر ۱۰۰ و ۰ دارند که شاخص‌های نرمالایز شده (PC_3 ، PC_5 ، PC_8 و PC_9) نیز در میان آنها هستند. در این میان شاخص PC_4 که بیانگر آزادی‌های سیاسی و اقتصادی است، مقدار ماکزیمم ۳۲ دارد که در مقایسه با شاخص‌های دیگر دارای پایین‌ترین مقدار از این منظر بوده است؛ پس از PC_4 ، شاخص PC_7 یا پراکندگی پارلمانی کم‌ترین مقدار ماکزیمم به میزان ۶۶/۶۶ دارد. در رابطه با

آماره مینیمم، در میان ۹ شاخص رقابت سیاسی، تنها PC_4 مقداری غیر از صفر دارد که در مجموع می‌توان نتیجه گرفت این شاخص دارای محدوده تغییرات کم‌تری در مقایسه با تمام شاخص‌های مندرج در جدول ۲ است. همچنین شاخص جامع رقابت سیاسی با نماد $CIPC$ ، دارای مقدار مینیمم غیرصفر بوده است.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی

شاخص	ماکزیمم	مینیمم	انحراف استاندارد	میانگین	میانه
PC_1	۱۰۰	۰	۲۸/۵۱۰	۵۰/۵۸۴	۵۰
PC_2	۱۰۰	۰	۲۳/۵۸۸	۴۲/۵۴۱	۴۲/۸۵۷
PC_3	۱۰۰	۰	۴۰/۱۲۶	۴۸/۳۴۷	۵۰
PC_4	۳۲	۷/۲۶۹	۷/۲۸۶	۱۵/۱۶۳	۱۳
PC_5	۱۰۰	۰	۲۹/۸۸۷	۴۸/۹۰۴	۴۲/۹۶۴
PC_6	۸۹/۳۱۸	۰	۱۹/۳۹۱	۳۱/۴۳۷	۳۱/۴۲۹
PC_7	۶۶/۶۶۶	۰	۱۸/۵۲۷	۴۳/۳۰۴	۵۰
PC_8	۱۰۰	۰	۴۱/۰۳۹	۴۳/۳۶۹	۴۲/۸۵۷
PC_9	۱۰۰	۰	۳۹/۹۸۶	۴۷/۶۸۶	۵۰
$CIPC$	۹۶/۸۶۴	۵/۰۲۸	۲۵/۲۳۷	۵۳/۷۶۷	۵۴/۸۶۹

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

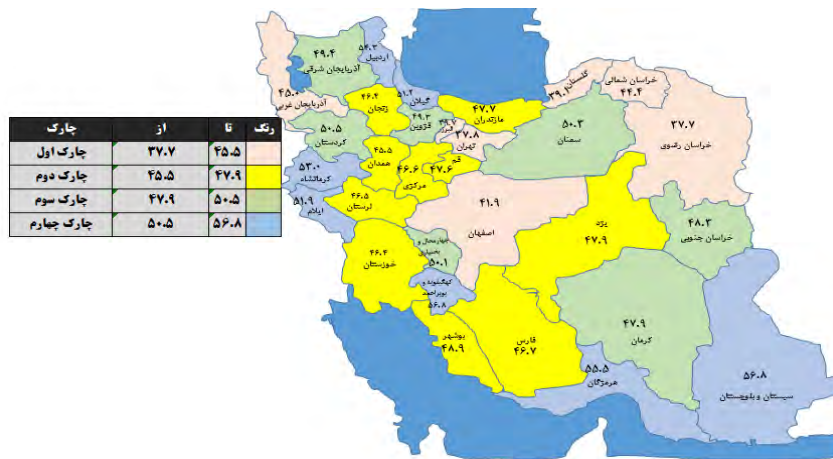
آماره انحراف استاندارد (میزان پراکندگی مشاهدات) در نمونه آماری تحت بررسی، نشان می‌دهد که در میان متغیرها، بیشترین میزان پراکندگی متعلق به PC_8 و کم‌ترین مربوط به PC_4 است.

دو آماره میانگین و میانه برای اکثریت ۹ شاخص رقابت سیاسی، در محدوده ۴۰ الی ۵۰ قرار دارد و تنها برای دو شاخص PC_4 و PC_6 دارای مقادیری پایین‌تر از ۴۰ است. در این میان، شاخص جامع رقابت سیاسی مقادیر ۵۳/۷۶۷ در میانگین و ۵۴/۸۶۹ در میانه را احراز کرده که بالاتر از همه ۹ شاخص دیگر رقابت سیاسی است.

مقادیر بسیار پایین شاخص PC_4 در آماره‌های میانگین، میانه، ماکزیمم و انحراف استاندارد در مقایسه با سایر شاخص‌ها حکایت از سطح پایین آزادی‌های سیاسی و اقتصادی در فضای اقتصاد ایران دارد. در نهایت با توجه به احتساب این شاخص در $CIPC$ و اینکه خود شاخص نماینده رقابت سیاسی است، می‌توان نتیجه گرفت که سطح پایین آزادی‌های سیاسی و اقتصادی به تقلیل کیفیت رقابت در فضای سیاسی کشور منجر شده است.

پس از آگاهی از وضعیت کلی شاخص‌های محاسبه شده، به‌منظور مقایسه رقابت سیاسی بین استان‌های کشور براساس شاخص $CIPC$ می‌توان به محاسبه میانگین شاخص برای هر استان به‌طور مجزا در کل دوره تحت تحلیل، پرداخت. براساس محاسبه میانگین مربوط به هر استان و پس از آن چارک‌بندی استان‌ها، طبقه‌بندی به‌منظور مقایسه استان‌ها امکان‌پذیر خواهد بود. با استفاده از نرم‌افزار نظام اطلاعات جغرافیایی (*Geographic Information System Software: GIS*)، پردازش‌های مذکور روی نقشه ایران پیاده شد که در شکل ۳ ملاحظه می‌شود. این شکل نشان می‌دهد رقابت سیاسی میان نمایندگان مجلس در هر استان متفاوت و تحت تأثیر شرایط خاص استانی تعیین می‌شود، بنابراین ۳ سطح از استان‌های کشور را مطابق با مقادیر موجود در شکل ۳ می‌توان در نظر گرفت:

- ❖ استان‌های با سطح رقابت سیاسی بالا با رنگ آبی؛
 - ❖ استان‌های با سطح رقابت سیاسی متوسط با رنگ‌های زرد و سبز؛
 - ❖ استان‌های با سطح رقابت سیاسی پایین با رنگ صورتی؛
- این نحوه تقسیم‌بندی در ارائه تحلیل‌های بعدی مفید واقع خواهد شد.

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

شکل ۳. تقسیم‌بندی استان‌ها به لحاظ رقابت سیاسی

۲-۵. سطح رقابت سیاسی بالا

در بین استان‌های قرار گرفته در گروه دارای رقابت سیاسی بالا، بالاترین میزان رقابت به استان‌های سیستان و بلوچستان، کهگیلویه و بویراحمد، هرمزگان، اردبیل، کرمانشاه، ایلام و گیلان اختصاص دارد. این استان‌ها در طول ۲ دهه به‌طور متوسط سطوح بالای مقدار ۵۰ واحد از رقابت سیاسی را تجربه کرده‌اند. همان‌طور که در شکل ۳ ملاحظه می‌شود، استان‌های این طبقه همگی از استان‌های مرز نشین (به‌جز کهگیلویه و بویراحمد)، دارای اقلیت‌های قومی و مذهبی و نوعاً کم‌تر برخوردار به‌لحاظ اقتصادی‌اند؛ وجود این سه مقوله که هریک آثار و پیامدهای متنوعی در حوزه مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این استان‌ها دارند، در شکل‌گیری رقابت سیاسی شدیدتر و امکان کاهش هم‌سویی جناحی میان نمایندگان این استان‌ها مؤثر بوده است. همچنین به‌جز استان گیلان، بقیه استان‌ها کم‌تر از ۱۰ نماینده در مجلس سهم دارند که این تعداد پایین، موجب عدم شکل‌گیری قابل توجه ائتلاف‌های جناحی میان افراد به‌دلیل شانس نسبتاً بالای پیروزی برای هر کاندید می‌شود. در جدول ۳ تعداد نمایندگان هر استان در انتخابات مجلس براساس اطلاعات سال ۱۳۹۸ ارائه شده است.

جدول ۳. تعداد نمایندگان هر استان در مجلس شورای اسلامی براساس اطلاعات سال ۱۳۹۸

استان	تعداد کل نماینده‌ها	استان	تعداد کل نماینده‌ها
آذربایجان شرقی	۲۰	فارس	۱۸
آذربایجان غربی	۱۲	قزوین	۴
اردبیل	۷	قم	۳
اصفهان	۱۹	کردستان	۶
البرز	۳	کرمان	۱۰
ایلام	۳	کرمانشاه	۸
بوشهر	۴	کهگیلویه و بویراحمد	۳
تهران	۳۵	گلستان	۷
چهارمحال بختیاری	۴	گیلان	۱۳
خراسان جنوبی	۴	لرستان	۹
خراسان رضوی	۱۸	مازندران	۱۲
خراسان شمالی	۴	مرکزی	۷
خوزستان	۱۸	هرمزگان	۵
زنجان	۵	همدان	۹
سمنان	۴	یزد	۴
سیستان و بلوچستان	۸	مجموع	۲۸۶

توضیحات: تعداد کل نمایندگان هر دوره مجلس در مجموع ۲۹۰ نفر است که به‌جز موارد مندرج در جدول، چهار نماینده مربوط به اقلیت‌های مذهبی موجود در کشورند.

مأخذ: وب‌سایت مجلس شورای اسلامی.

محاسبات ارائه شده در جدول ۴ که براساس اطلاعات جمعیتی کشور در سال ۱۳۹۸ است، نشان می‌دهد استان‌های موجود در سطح رقابت سیاسی بالا در مقایسه با استان‌های موجود در سطوح دیگر رقابت سیاسی، به‌طور متوسط از جمعیت کم‌تری

برخوردارند. نکته دیگری که در زمینه رقابت سیاسی این استان‌ها، قابل بحث به نظر می‌رسد، آثار مجاورت (همسایگی)، (*Neighborhood Effects*) است. در بین استان‌های این گروه، استان‌های سیستان و بلوچستان با هرمزگان، اردبیل با گیلان و کرمانشاه با ایلام همسایه‌اند که براساس این، احتمالاً همسایگی این استان‌ها با یکدیگر در شکل‌گیری رفتارهای سیاسی مشابه میان مردم آنها در خصوص انتخاب نمایندگان مجلس مؤثر بوده است.

جدول ۴. تقسیم‌بندی ویژگی‌های استان‌ها براساس سطوح رقابت سیاسی

کل کشور	سطوح رقابت سیاسی			معیار
	بالا	متوسط	پایین	
۸۳,۰۷۵,۰۰۰	۱۲,۰۶۹,۰۰۰	۳۶,۰۳۳,۰۰۰	۳۴,۹۷۳,۰۰۰	کل جمعیت
۳۱	۷	۱۷	۷	تعداد استان
۱۳	۵	۴	۴	تعداد استان مرزنشین
۲,۶۷۹,۸۳۸	۱,۷۲۴,۱۴۳	۲,۱۱۹,۵۸۸	۴,۹۹۶,۱۴۳	متوسط جمعیت

مأخذ: مرکز آمار ایران.

۳-۵. سطح رقابت سیاسی پایین

هفت استان خراسان رضوی، تهران، گلستان، البرز، اصفهان، خراسان شمالی و آذربایجان غربی به ترتیب کم‌ترین میزان رقابت سیاسی در کشور طی دوره تحت مطالعه را دارند. استان‌های مذکور به‌طور متوسط سطوح کم‌تر از ۴۵/۵ را در رقابت سیاسی تجربه کرده‌اند. همچنان‌که در شکل ۳ ملاحظه می‌شود، همگی استان‌های این طبقه در نیمه شمالی کشور قرار دارند. نیمه شمالی کشور به لحاظ اقلیمی و امکانات، توسعه‌یافته‌تر بوده که مهم‌ترین دلیل آن نزدیکی به پایتخت است (پریزادی و میرزازاده، ۱۳۹۷: ۱۹۴)؛ بنابراین استان‌های موجود در آن به‌طور کلی از موقعیت اقتصادی بهتری

برخوردار بوده و جمعیت بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند. از طرفی برخی از استان‌های این سطح، مرزی و باقی در مرکز کشور قرار دارند. برخورداری‌های مناسب به لحاظ اقتصادی در اکثر این استان‌ها به‌ویژه در تهران، خراسان رضوی و اصفهان باعث افزایش سهم جمعیتی آنها در کشور شده که این امر به‌نوبه خود سهم نمایندگان این استان‌ها را در مجلس شورای اسلامی افزایش داده است؛ براینکه این موارد در پایین بودن متوسط رقابت سیاسی در این استان‌ها در مقایسه با سایر استان‌های کشور ظاهر شده است. زیرا به‌نظر می‌رسد برخورداری از تعداد نمایندگان بالا، انگیزه‌های برنامه‌ریزی افراد در قدرت و گروه‌های ذی‌نفع (*Interest Groups*) را برای کسب حداکثر کرسی‌های مجلس توسط یک جناح به‌صورت انواع ائتلاف‌ها در طول ادوار مختلف انتخاباتی به‌وجود آورده است. همچنین همسایگی سه استان خراسان رضوی، خراسان شمالی و گلستان مؤید وجود آثار مجاورت در شکل‌گیری رفتارهای سیاسی است. در مجموع استان‌های این طبقه (سطح رقابت سیاسی پایین) در مقایسه با استان‌های دارای سطح رقابت سیاسی شدید، از حیث مرزنشینی و وجود اقلیت‌های مذهبی در وضعیت پایین‌تری قرار گرفته‌اند و به لحاظ اقتصادی برخورداری بهتری دارند.

۵-۴. سطح رقابت سیاسی متوسط

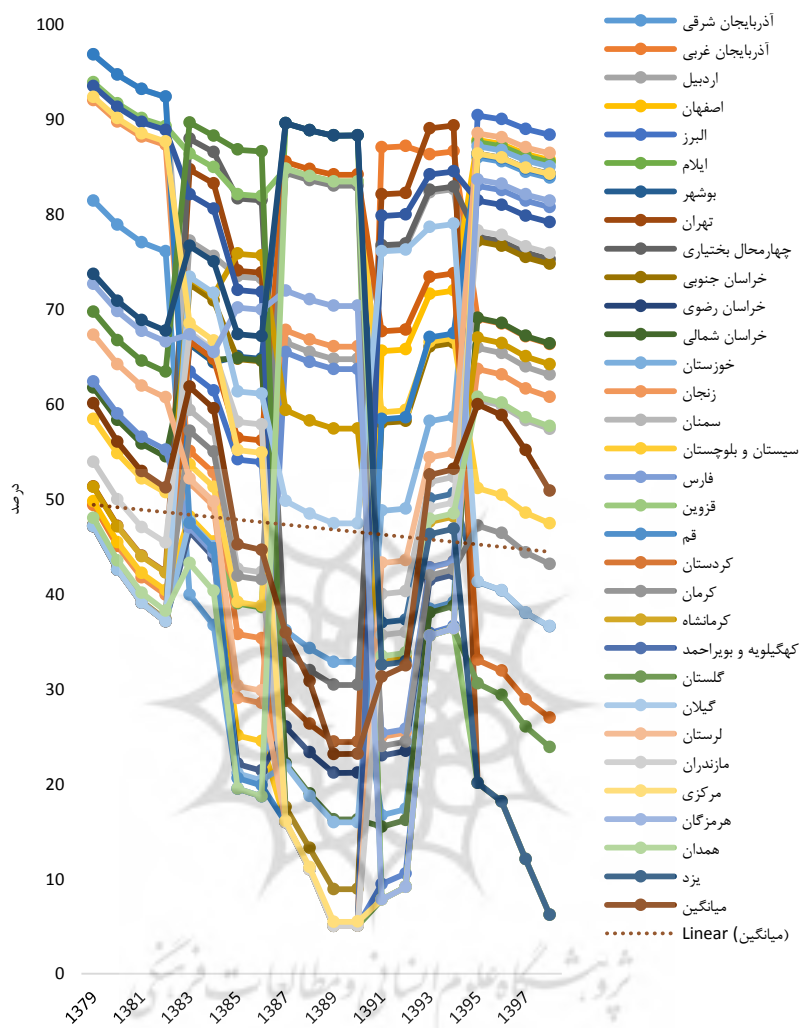
استان‌های قرار گرفته در این سطح از رقابت سیاسی شامل زنجان، همدان، لرستان، خوزستان، مرکزی، قم، بوشهر، فارس، یزد، مازندران، سمنان، قزوین، آذربایجان شرقی، کردستان، خراسان جنوبی، کرمان و چهارمحال بختیاری می‌شود. این سطح از رقابت سیاسی به‌لحاظ تعداد شامل ۱۷ استان است و از نظر مساحت وسعت بالایی از کشور را به‌خود اختصاص می‌دهند. این استان‌ها در طول ۲ دهه به‌طور متوسط ۴۵ الی ۵۰ واحد رقابت سیاسی داشته‌اند. مطابق محاسبات جدول ۴، استان‌های موجود در سطح متوسط رقابت سیاسی در مقایسه با استان‌های دارای سطح رقابت سیاسی پایین‌تر، به‌طور متوسط از جمعیتی کم‌تر و در مقایسه با استان‌های دارای سطح رقابت سیاسی شدیدتر،

از جمعیت بالاتری برخوردارند. همچنان‌که پیش‌تر گفته شد، جمعیت بالاتر در یک استان امکان برخورداری از تعداد نمایندگان بالاتر در مجلس را پدید خواهد آورد که در این صورت احتمال ائتلاف و راه یافتن نمایندگان هم‌سو به مجلس بالا می‌رود. با توجه به اطلاعات جدول ۳ تعداد نمایندگان استان‌های واقع در این سطح به‌طور کلی کم‌تر از استان‌های سطح رقابت سیاسی شدیدند و به‌استثنای دو استان آذربایجان شرقی و فارس همگی کم‌تر از ۱۰ نماینده در مجلس دارند.

با توجه به اطلاعات جدول ۴، استان‌های در سطح متوسط رقابت سیاسی در مقایسه با استان‌های سطح رقابت سیاسی بالا، کم‌تر مرز نشین‌اند. از نظر وضعیت توسعه اقتصادی نیز استان‌های این سطح در مقایسه با استان‌های با سطح رقابت سیاسی بالاتر وضعیت بهتری دارند، اما در مقایسه با استان‌های در سطح رقابت سیاسی پایین‌تر از وضعیت بدتری برخوردارند. همچنین وضعیت اقلیت‌های مذهبی در استان‌های این سطح در حالتی میانی در مقایسه با استان‌های دو سطح رقابت سیاسی دیگر قرار دارد. در نهایت به‌لحاظ مجاورت استانی، در شکل ۳ مشاهده می‌شود که استان‌های موجود در این سطح از رقابت سیاسی، بیشتر با یکدیگر همسایه‌اند به‌طوری‌که مانند نواری U شکل در نقشه کشور قرار دارند. بنابراین آثار مجاورت در شکل‌گیری رفتارهای سیاسی این سطح نیز وجود دارد.

۶. روند رقابت سیاسی

بررسی روند رقابت سیاسی طی دوره تحت بررسی در استان‌های کشور، به‌لحاظ جامعیت تحلیل، ارزشمند خواهد بود. روند سالانه شاخص جامع رقابت سیاسی محاسبه شده با استفاده از رابطه (۱) در شکل ۴ ارائه شده است. برای همه استان‌ها، روند این شاخص در طول دوره تحلیل با نوساناتی همراه بوده است، اما در چهار سال ابتدا و انتهای دوره تحلیلی، همه استان‌ها در شاخص رقابت سیاسی دارای روند نزولی بوده‌اند. در مجموع نیز به‌طور متوسط، روند نزولی برای رقابت سیاسی با توجه به خط نقطه‌چین، وجود داشته است.

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

شکل ۴. روند رقابت سیاسی در استان‌ها

به منظور درک جامع‌تری از نوسان شاخص جامع رقابت سیاسی، توجه به رتبه استان‌ها طی دوره مورد بررسی مفید خواهد بود؛ به این منظور در جدول ۵ رتبه استان‌های اول و آخر در سال‌های ابتدایی، انتهایی و میانی دوره تحلیل، ارائه شده است.

اطلاعات جدول ۵ نشان می‌دهد در سال ابتدایی دوره، استان‌های قم، سمنان و پس از آن قزوین در بالاترین رتبه به‌لحاظ شاخص جامع رقابت سیاسی و استان‌های گیلان، کرمان، کردستان، بوشهر، ایلام، چهارمحال بختیاری، اردبیل و البرز به‌طور هم‌زمان در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته‌اند. در سال میانی دوره تحلیل، استان‌های یزد، ایلام و بوشهر، به‌طور هم‌زمان در بالاترین رتبه به‌لحاظ شاخص جامع رقابت سیاسی و استان‌های لرستان، مازندران، کهگیلویه و بویراحمد، قم، سمنان، اصفهان و آذربایجان غربی به‌طور هم‌زمان در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته‌اند. در نهایت در سال انتهایی دوره، به‌ترتیب استان‌های البرز، لرستان و اصفهان در بالاترین رتبه به‌لحاظ شاخص جامع رقابت سیاسی و استان‌های یزد، تهران و قزوین به‌طور هم‌زمان در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته‌اند. ملاحظه می‌شود تمامی استان‌هایی که در سال‌های ۱۳۷۹، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۸ بالاترین رتبه را کسب کرده‌اند، در سال‌های دیگر، در پایین‌ترین رتبه قرار دارند؛ به‌عنوان نمونه استان‌های قم و سمنان در سال ۱۳۷۹ در رتبه نخست و در سال ۱۳۸۹ در رتبه انتهایی قرار گرفته‌اند. بنابراین نوسان‌های نسبتاً شدیدی در شاخص رقابت سیاسی طی دوره مطالعه وجود داشته است.

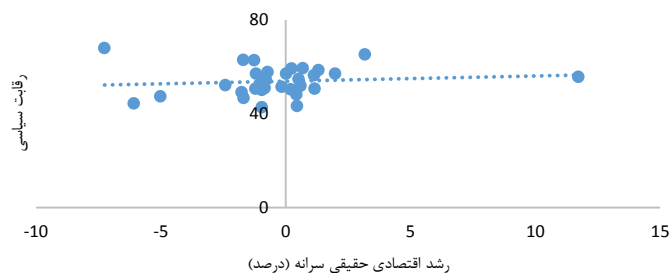
اطلاعات جدول ۵ بیانگر آن است که در سال ۱۳۷۹ به‌عنوان سال ابتدایی دوره تحلیل، استان‌های دارای بهترین رتبه از جمله استان‌هایی‌اند که به‌لحاظ جمعیتی و تعداد نمایندگان در مجلس، سهم پایینی در میان استان‌های کشور داشته‌اند، اما در سال انتهایی تحلیل یعنی ۱۳۹۸، استان‌هایی حائز رتبه‌های نخست شده‌اند که از نظر جمعیت و تعداد نمایندگان در مجلس، سهم بالایی در میان استان‌های کشور داشته‌اند. در مقابل در سال ۱۳۷۹، استان‌های دارای رتبه پایین از جمله استان‌هایی‌اند که به‌لحاظ جمعیتی و تعداد نمایندگان در مجلس، سهم نسبتاً بالایی در میان استان‌های کشور داشته‌اند، اما در سال ۱۳۹۸، استان‌هایی حائز پایین‌ترین رتبه شده‌اند که از نظر جمعیت و تعداد نمایندگان در مجلس (به‌استثنای تهران)، سهم پایینی در میان استان‌های کشور داشته‌اند.

جدول ۵. وضعیت رتبه استان‌ها در شاخص جامع رقابت سیاسی

سال	رتبه	استان	شاخص	رتبه	استان	شاخص	رتبه	استان	شاخص
بالا ترین استان‌ها	۱	سمنان	۹۶/۸۶	۱	یزد	۸۸/۳۳	۱	البرز	۸۸/۴۰
	۱	قم	۹۶/۸۶	۱	ایلام	۸۸/۳۳	۲	لرستان	۸۶/۴۶
	۲	قزوین	۹۳/۹۲	۱	بوشهر	۸۸/۳۳	۳	اصفهان	۸۵/۷۶
	۱	کرمان	۴۷/۱۴	۱	مازندران	۵/۰۲	۱	یزد	۶/۲۰
	۱	گیلان	۴۷/۱۴	۱	لرستان	۵/۰۲	۱	قزوین	۶/۲۰
	۱	کردستان	۴۷/۱۴	۱	کهگیلویه و بویراحمد	۵/۰۲	۱	تهران	۶/۲۰
	پایین ترین استان‌ها	۱	بوشهر	۴۷/۱۴	۱	قم	۵/۰۲		
۱		ایلام	۴۷/۱۴	۱	سمنان	۵/۰۲			
۱		چهارمحال	۴۷/۱۴	۱	اصفهان	۵/۰۲			
۱		اردبیل	۴۷/۱۴	۱	آذربایجان غربی	۵/۰۲			
۱		البرز	۴۷/۱۴						

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

همچنین به منظور بررسی ارتباط میان عملکرد اقتصادی و رقابت سیاسی در دوره مدنظر پژوهش، با ترسیم نمودار پراکنش میان رشد اقتصادی حقیقی سرانه استان‌ها (به عنوان اولین پیش شرط توسعه اقتصادی) و رقابت سیاسی، این مهم بررسی خواهد شد. مزیت استفاده از متغیر رشد اقتصادی واقعی سرانه استانی این است که اثر تورم و جمعیت استانی در طول دوره پژوهش را حذف و تحلیل واقع بینانه تری را امکان پذیر می کند. همان طور که در شکل ۵ ملاحظه می شود، روند صعودی نمودار پراکنش بیانگر همبستگی مثبت است و در مجموع، رشد اقتصادی استانی تأثیر مثبتی بر رقابت سیاسی دارد.

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

شکل ۵. رابطه میان رشد اقتصادی حقیقی سرانه و رقابت سیاسی در استان‌های کشور

در مجموع موارد زیر براساس روندهای استخراجی از رقابت سیاسی در سطح استان‌های کشور قابل جمع‌بندی است:

۱. برخورداری از جمعیت و در نتیجه تعداد نمایندگان بالاتر در مجلس برای یک استان، به‌طور نسبی رقابت سیاسی را در میان نمایندگان را کاهش خواهد داد. زیرا وجود تعداد نمایندگان بالاتر یک استان در مجلس افزایش هزینه‌های فعالیت‌های سیاسی را برای آنها به‌همراه دارد که این امر احتمال شکل‌گیری ائتلاف را افزایش خواهد داد. در شکل ۶ نمودار پراکنش میان رقابت سیاسی با دو متغیر جمعیت و تعداد نمایندگان هر استان در نمودارهایی مجزا ارائه شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود هر دو مقوله تأثیری منفی بر رقابت سیاسی دارند. این نتیجه سازگار با ادبیات مطرح شده در بخش پیشینه نظری است.

مأخذ: محاسبات پژوهشگران.

شکل ۶. رابطه میان جمعیت و تعداد نمایندگان با رقابت سیاسی در استان‌های کشور

۲. نوسان شدید رتبه استان‌ها در طول دوره ۲۰ ساله تحلیل نشان‌دهنده وجود بی‌ثباتی در عرصه رقابت سیاسی کشور است.

۳. در کنار ارتباط مثبت به‌دست آمده میان رشد اقتصادی حقیقی سرانه و رقابت سیاسی در سطح استان‌های کشور که در شکل ۵ ارائه شد، روند نزولی متوسط رقابت سیاسی طی دوره ۲۰ ساله در کنار تنزل وضعیت اقتصادی کشور در همین دوره (روند سالانه رشد اقتصادی حقیقی سرانه متوسط میان استان‌های کشور در پیوست ارائه شده است)، که روند انواع شاخص‌های کلان اقتصادی آن را تأیید می‌کند، حکایت از وجود ارتباطات متقابلی میان این دو مقوله دارد. تفاوت در نتایج به‌دست آمده از رابطه مستقیم بین وضعیت اقتصادی با رقابت سیاسی در این بخش با تحلیل‌های بین استانی بخش قبل که خلاف این رابطه را نشان داد، اهمیت عامل زمان را در تحلیل‌های تجربی نشان می‌دهد. در واقع طی دوره تحلیل، تقلیل توسعه اقتصادی استانی با تضعیف امکاناتی مانند فناوری‌ها به کاهش شفافیت و درنهایت به کاهش توسعه سیاسی منجر شده است. این نتیجه سازگار با ادبیات مطرح در بخش پیشینه نظری و در راستای یافته ساعی (۲۰۲۱) است که در آن اثر مثبتی از جانب توسعه اقتصادی - اجتماعی بر شاخص‌های رقابت سیاسی، مشارکت انتخاباتی و دموکراسی در ایران به‌دست آمده است.

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای پیاده‌سازی دموکراسی و در پی آن انتخابات، مسئله رقابت سیاسی است. رقابت سیاسی با شکل‌دهی و تغییر ساختار سیاسی در مراحل قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری دارای پیامدهای اقتصادی خواهد بود. اقتصاد ایران طی ادوار گذشته و به‌ویژه در دو دهه اخیر، با چالش‌های اقتصادی متنوعی مواجه بوده است؛ همچنین از منظر شکل‌گیری احزاب سیاسی به‌گونه‌ای بوده که کیفیت مناسبی برای رقابت سیاسی به‌وجود نیامده است. بنابراین مطالعه حاضر با هدف بررسی وضعیت رقابت سیاسی در استان‌های کشور با استفاده از داده‌های سالانه ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۸ انجام شد.

به لحاظ شواهد کمی و ازمنظر کلان، رقابت سیاسی در طول دوره بررسی روندی نزولی داشته است. با توجه به افول وضعیت اقتصادی طی دوره مذکور می‌توان نتیجه گرفت در اقتصاد ایران، عدم توجه به رقابت سیاسی قاعده‌مند به صورت تشکلهای حزبی برنامه‌محور، شرایط رقابت را به حالتی رسانده که سیاست‌های دولت و قانون‌گذاری مجلس، دارای نقد جدی علمی از سوی جناح مقابل نبوده و کارآمدی آن تقلیل یافته است.

با دقیق‌تر شدن بر وضعیت رقابت در استان‌ها، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد طی دوره بررسی، رتبه استان‌ها به لحاظ رقابت سیاسی با جابه‌جایی‌های شدیدی روبه‌رو بوده و از این نظر دارای بی‌ثباتی است. همچنین به‌طور نسبی، تقسیم‌بندی استان‌ها در سه سطح بالا، متوسط و پایین رقابت سیاسی و توجه به ویژگی‌های مشترک میان استان‌های موجود در هر سطح نشان داد که برخورداری اقتصادی، جمعیت استانی و تعداد نمایندگان بالاتر در مجلس اثر منفی بر رقابت سیاسی دارد و در مقابل، مرز نشین بودن، وجود اقلیت‌های مذهبی و قومی و مجاورت استانی در شکل‌گیری رفتارهای سیاسی مشابه توسط رأی‌دهندگان و نمایندگان استان‌ها دارای تأثیر مثبت است. در این میان با احتساب روند زمانی که تحلیل‌ها را واقع‌بینانه‌تر می‌کند، رابطه مستقیمی میان وضعیت اقتصادی با رقابت سیاسی طی دوره ۲۰ ساله مشاهده شد؛ با توجه به دقیق‌تر بودن تحلیل مشتمل بر روند، می‌توان نتیجه گرفت که بهبود وضعیت اقتصادی در یک استان اثر مثبتی بر رقابت سیاسی آن دارد.

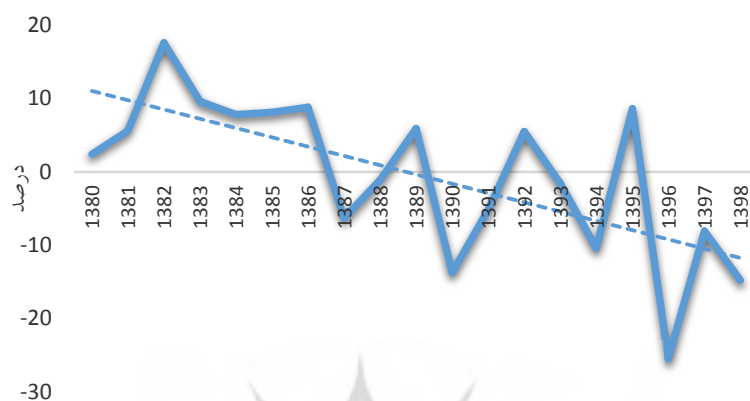
با توجه به عوامل ذکر شده، می‌توان در راستای بهبود کیفی یا ارتقای رقابت سیاسی در هر استان برنامه‌ریزی کرد که یکی از مهم‌ترین اقدامات، توجه به توسعه اقتصادی استان‌هاست، زیرا دیگر موارد نظیر مرز نشین بودن، وجود اقلیت‌های مذهبی و قومی و مجاورت استانی قابلیت کنترل و تغییر چندانی ندارند. در رابطه با مسئله مدیریت تعداد نمایندگان هر استان و لزوم تغییر به منظور ارتقای رقابت سیاسی، به یک مطالعه پژوهشی جامع و مستقل درباره مهم‌ترین تعیین‌کننده‌های تعداد نمایندگان

و یافتن حد بهینه برای هر استان نیاز است. در نهایت، درباره نقش جمعیت استان‌ها در رقابت سیاسی باید اذعان کرد با توجه به آنکه مطالعات حوزه جمعیت‌شناسی به‌طور کلی کاهش نرخ رشد جمعیت در دهه‌های آتی را پیش‌بینی کرده است و از طرفی وضعیت محیط زیست و منابع طبیعی نیز در شرایط مناسبی نخواهد بود و این به منزله گسترش انواع مهاجرت‌های داخلی و خارجی و تغییر شدت در توزیع جمعیت کشور است که برآیند این مسائل، برنامه‌ریزی برای ارتقای رقابت سیاسی را دشوارتر خواهد ساخت.

همچنین با توجه به بی‌ثباتی شدید رقابت سیاسی میان استان‌های کشور، برنامه‌ریزی برای تمرکز و نظارت بر مراکز ارتقادهنده رقابت سیاسی سالم، می‌تواند درخصوص ایجاد شفافیت و ثبات سیاسی و در نتیجه بهبود عملکرد اقتصاد کلان مؤثر واقع شود. بنابراین شکل‌گیری نهاد(های) ناظر بر شفافیت احزاب که مستقل از حکومت و تعلق حزبی‌اند و اطلاعات مربوط به تحلیل تصمیمات، عملکرد و عدم فساد احزاب مختلف را در اختیار عموم جامعه قرار می‌دهند، گام مؤثری در اتخاذ تصمیمات ارتقادهنده رشد اقتصادی محسوب می‌شود. در این میان، بهبود نظام حکمرانی خوب، با ایجاد شفافیت در امور، نظارت مذکور را بهبود می‌بخشد و کارآمدی رقابت سیاسی را تقویت می‌کند.

در نهایت با توجه به تحلیل‌های جغرافیایی ارائه شده در این مقاله، این فرضیه مطرح می‌شود که وجود تأثیرات مجاورت فضایی در بحث رقابت سیاسی در استان‌های کشور امکان‌پذیر است که این امر می‌تواند به‌عنوان توصیه‌ای برای پژوهش‌های آتی مدنظر قرار گیرد.

پیوست

روند سالانه رشد اقتصادی حقیقی سرانه متوسط میان استان‌های کشور

منابع

- آقاجانی، علی (۱۳۹۸). تأثیر مناقشات کلام سیاسی بر رقابت‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران، قم، انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۰). درآمدی بر خطوط قرمز در رقابت‌های سیاسی. تهران، مرکز بررسی‌های استراتژیک.
- پریزادی، طاهر و حجت میرزاده (۱۳۹۷). «توسعه منطقه‌ای در ایران با رویکرد عدالت توزیعی»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۸(۵).
- حسینی، سید محمدرضا (۱۳۹۵). «رقابت سیاسی و راهبرد جمهوری اسلامی ایران در ترسیم وضعیت مطلوب»، فصلنامه راهبرد، ۲۵(۸۰).
- خواججه‌سروری، غلامرضا (۱۳۸۲). رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- زارعی، غفار و فاضل حسن‌زاده (۱۳۹۷). «بررسی نقش شاخص‌های توسعه سیاسی بر پیروزی انقلاب اسلامی با استفاده از مدل SWOT (فرصت‌ها، تهدیدها)»، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۲(۹).

ارزیابی و تحلیل شاخص جامع رقابت سیاسی در ... (امیرحسین غفاری نژاد و مجید مداح) ۶۵۷

زیباکلام، صادق و مرتضی مقتدایی (۱۳۹۳). «احزاب سیاسی و نقش آن در توسعه سیاسی ایران: مطالعه موردی انتخابات»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۱۰(۲۹).

ساعی، علی (۱۳۹۹). «دموکراتیزاسیون در ایران: تحلیل مشارکت و رقابت انتخابات (۱۹۰۶ - ۲۰۱۳)»، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۱۶(۶۰).

سریع‌العلم، محمود (۱۳۸۱). «عقلانیت و آینده توسعه یافتگی ایران، تهران، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعاتی استراتژیک خاورمیانه، ویرایش دوم.

شهریاری، حیدر (۱۳۹۸). «سنجش شاخص‌های مردم‌سالاری در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲ - ۱۳۵۸)»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۸(۳۱).

طاهرپور، جواد و فاطمه رجیبی (۱۳۹۴). «تأثیر رقابت سیاسی بر رشد اقتصادی»، پژوهشنامه اقتصادی، ۱۵(۵۹).

کیانی، محمدرضا (۱۳۹۴). «رقابت سیاسی از منظر قرآن کریم». فرهنگ پژوهش، ۸(۲۴).

- Abou- Chadi, Tarik and Ellen M. Immergut (2019). "Recalibrating social protection: Electoral competition and the new partisan politics of the welfare state", *European journal of political research*, 58(2).
- Aidt, Toke S. and Dalibor S. Eterovic (2011). "Political competition, electoral participation and public finance in 20th century Latin America", *European Journal of Political Economy*, 27(1).
- Akajani, Ali (2019). *The effect of Thechnological Political Disputes on the Islamic Republic of Iran*, Qom, Research Center for Political Thought and Sciences Academy of Islamic Sciences and Culture, (in Persian).
- Auriol, Emmanuelle and Robert J. Gary-Bobo (2012). "On the optimal number of representatives", *Public Choice*, 153(3).
- Badinger, Harald and Wolf Heinrich Reuter (2017). "The case for fiscal rules", *Economic Modelling*, 60.
- Becker, Gary S. (1983). "A theory of competition among pressure groups for political influence", *The quarterly journal of economics*, 98(3).
- Biresselioglu, Mehmet Efe, Muhittin Hakan Demir, Arsen Gonca, Onat Kolcu and Ahmet Yetim (2019). "How vulnerable are countries to resource curse?: A multidimensional assessment", *Energy Research & Social Science*, 47.
- Bjorvatn, Kjetil, Mohammad Reza Farzanegan and Friedrich Schneider (2013). *Resource curse and power balance: evidence from Iran*, *Review of Middle East Economics and Finance*, 9(2).
- Chaudhry, Ahmed and Ummad Mazhar (2018). *Political Competition and Economic Performance: Empirical Evidence from Pakistan (No. 2018-27)*, *Economics Discussion Papers*.
- Dizaji, Sajjad F., Mohammad Reza Farzanegan and Alireza Naghavi (2016). "Political institutions and government spending behavior: theory and evidence from Iran", *International Tax and Public Finance*, 23(3).
- Eifert, Benn, Edward Miguel and Daniel N. Posner (2010). "Political competition and ethnic identification in Africa", *American journal of political science*, 54(2).
- Elbahnasawy, Nasr G. (2020). "Democracy, political instability, and government tax effort in

- hydrocarbon-dependent countries", *Resources Policy*, 65, 101530.
- Ferris, J. Stephen, Soo-Bin Park and Stanley L. Winer (2008). "Studying the role of political competition in the evolution of government size over long horizons", *Public Choice*, 137(1-2).
- Fielding, David (2000). *Can Political Instability Generate Business Cycles? Evidence from the Intifada*.
- Gordon, Sanford C. and Gregory Huber (2007). "The effect of electoral competitiveness on incumbent behavior", *Quarterly Journal of Political Science*, 2(2).
- Groseclose, Tim and James M. Snyder (1996). "Buying supermajorities", *American Political Science Review*, 90(2).
- Guyvoronskiy, Yuriy (2015). *The influence of political competition on the efficiency of the regional executives in Russia*. Higher School of Economics Research, Paper No. WP BRP, 28.
- Hosseini, Seyed MohammadReza (2017). "Political Competition and the Strategy of the Islamic Republic of Iran for Defining the Desirable Situation", *Strategy*, 25(3), (in Persian).
- Iftekhari, Asghar (2003). *Dar Amadi Bar Khotote Ghermez Dar reghabathaye Siasi*, Tehran, Centre for Strategic Studies, (in Persian).
- Ishiyama, John (2019). "Is Democracy Necessary for Good Governance?", *Social Science Quarterly*, 100(6).
- Khadjesarvi, Gholamreza. (2003). *Political Competition and Political Stability in the Islamic Republic of Iran*, Tehran, The Center for Islamic Revolution Documents, First edition, (in Persian)
- Kiani, Mohammad Reza (2015). "Political competition from the perspective of the Quran", *Farhang-e Pazhuohesh*, 8(24), (in Persian).
- Kjelsrud, Anders, Karl Ove Moene and Lore Vandewalle (2020). *The political competition over life and death: Evidence from infant mortality in India (No. 10-2020)*, Graduate Institute of International and Development Studies Working Paper.
- Kosec, Katrina, Hamza Haider, David J. Spielman and Fatima Zaidi (2018). *Political competition and rural welfare: evidence from Pakistan*, *Oxford Economic Papers*, 70(4).
- Laakso, Markku and Rein Taagepera (1979). "“Effective” number of parties: a measure with application to West Europe", *Comparative political studies*, 12(1).
- Levine, Andrew. (1981). *Liberal Democracy a Critique of Its Theory*, Columbia University Press.
- Marciano, Alain and Giovanni Battista Ramello (2016). *Encyclopedia of law and economics*, Springer.
- McCourt, Willy (2012). "Can top-down and bottom-up be reconciled? Electoral competition and service delivery in Malaysia", *World Development*, 40(11).
- Mirzazadeh, Hujjat and Taher Parizadi (2018). "Analysis of Factors Affecting Regional Development in Iran", *Researches in Geographical Sciences*, 18(5), (in Persian).
- Molinar, Juan (1991). "Counting the number of parties: an alternative index", *The American Political Science Review*.
- Morgan, John and Felix Várdy (2011). "On the buyability of voting bodies", *Journal of Theoretical Politics*, 23(2).
- Nomor, Dennis Terpase and Orjime Simon Mtswenem (2018). *Political participation and economic growth in Nigeria*, *Lafia Journal of Economics and Management Sciences*, 3(1).
- Padovano, Fabio and Roberto Ricciuti (2009). "Political competition and economic performance: evidence from the Italian regions", *Public Choice*, 138(3-4).
- Remmer, Karen L. (2010). "Political scale and electoral turnout: Evidence from the less industrialized world", *Comparative Political Studies*, 43(3).

- Rodrik, Dani (1999). "Where did all the Growth Go? External Shocks: Social Conflict and Growth Collapses", *Journal of Economic Growth*, 4(4).
- Saei, Ali (2021). "Democratization in Iran: analyzing electoral competition and participation (1906-2013)", *International Geopolitics Quarterly*, 16(60).
- Sariolghalam, Mahmood (2003). *Rationality and Future of Iran's Development*, Tehran, Center for Scientific Research and Middle East Strategic Studies, Second Edition, (in Persian).
- Shahriari, heidar (2020). "The Measurement of Democracy Indicators in Islamic Republic of Iran (1979-2013)", *Strategic Research of Politics*, 8(31), (in Persian).
- Sharafutdinova, Gulnaz (2006). "When do elites compete? The determinants of political competition in Russian regions", *Comparative Politics*.
- Snowdon, Brian and Howard R. Vane (2005). *Modern macroeconomics: its origins, development and current state*, Edward Elgar Publishing.
- Svensson, Jakob (1998). *Controlling Spending: Electoral Competition, Polarization, and Primary Elections*, Mimeo, The World Bank.
- Taherpoor, Javad and Fatemeh Rajabi (2015). "The Impact of the Relationship between Government and Parliament on Economic Growth", *Economics Research*, 15(59), (in Persian).
- Thies, Cameron G. and David Sobek (2010). "War, Economic Development, and Political Development in the Contemporary International System", *International Studies Quarterly*, 54(1).
- Vanhanen, Tatu (2000). A new dataset for measuring democracy, 1810-1998. *Journal of peace research*, 37(2).
- www.amar.org.ir
- www.Freedomhouse.org
- www.Govindicators.org
- www.Parliran.ir
- www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm
- Yogo, Urbain T. and Martine M. Ngo Njib (2018). "Political competition and tax revenues in developing countries", *Journal of International Development*, 30(2).
- Zarei, Ghaffar and Fazel Hasanzadeh (2018). "Investigating the Role of Political Development Indicators on the Victory of the Islamic Revolution Using the SWOT Model (Opportunities and Threats)", *Human Sciences Research*, 2(9), (in Persian).
- Zibakalam, Sadegh and Morteza Moghtadaie (2015). "The Political Parties and their Effects on the Islamic Republic of Iran Elections", *Political Science Quarterly*, 10(29), (in Persian).